

BÁTHORY ANDRÁS CZIMERLEVELEI

IRTA

K. SEBESTYÉN JÓZSEF

KOLOZSVÁR

NYOMATOTT GÁMÁN JÁNOS ÖRÖKÖSE KÖNYVSAJTÓJÁN

MCMVII

BÁTHORY ANDRÁS CZIMERLEVELEI

IRTA
K. SEBESTYÉN JÓZSEF

KOLOZSVÁR
NYOMATOTT GÁMÁN JÁNOS ÖRÖKÖSE KÖNYVSAJTÓJÁN
MCMVII

**Különlenyomat a Genealogiai
Füzetek 1907. évi folyamából.**

SZERENCSÉTLEN

véget ért szelidlelkű fejedelem sok jót volt hivatva tenni Erdélyben.

Tudománya, korát messze felülmúló műveltsége, jó szive és emberszeretete sok áldással lettek volna országára, ha végtelenül naiv becsületességgel, hiszékenységgel

gel meg nem veri a sors. Emberileg szép és nemes tulajdonságaival ha éles látás, szervező és fenntartó erő párosul — ő lett volna Erdély Hollós Mátyása.

Naiv becsületességével, rövidlátó hiszékenységével, optimizmusával szemben a kegyetlen, durvalelkű Mihály vajda embertelensége, hizelkedő képmutatása — nagyra-vágyásában a hamis eskü és oklevélhamisítástól sem idegenkedő jellemtelensége állott szemközt.

Az igaznak bukni kellett. A hálátlan cselszövő, politikai kalandor félrevezetett embereinek bűnös keze által kinos halált kellett szenvedni rövid félévi uralkodás után.¹

¹ Trónra lépett 1599. márczius 28-án, megöletett 1599. november 3-án Balázs Mihály (Ördög Balázs) által Csik-Szt.-Domokos határában, a Pásztorbükkön.

A bibornok fejedelem szomoru halálát gyászos idők követték Erdélyben, a legkeserűbbek, melyeket e kis ország átélt.¹

Nem vagyok hivatva történelmét adni a szerencsétlen fejedelemnek, csupán áldozni akartam jelen sorokkal emlékének midőn heráldikáját ismertetem.

Báthory Andrásnak eddigelé mindössze 4 címerlevele ismeretes — becses emlékei a magyar heráldikának nemcsak ritkaságuk, hanem szépségük és heráldikailag kifogástalanságuk miatt is. Kanczelláriájára mindenesetre jellemző a csinosság, művészi izlés és gondosság, melylyel az itt bemutatott négy (az első három az eredeti oklevél után készült, a negyedik ezek alapján szerkesztetett, mert eredetijét ennek nem volt alkalmam megismerhetni) oklevél dicsekedhetik.² — Az előbbeni és későbbi oklevelek közt — a Habsburgokéit sem véve ki — kevés közelíti meg ezek szépségét.

A bemutatott 3 ármális rajza egy kéz munkája. A Beregvármegye levéltárában levő is valószínűleg ezekkel egyöntetű. Festése, calligrafiája, iniciáléi gondos, szakavatott kézre és izlésre vallanak. A fejdíszítés, valamint nagy kezdőbetűnk a Fenessy armalistról való s eredeti nagyságának $\frac{2}{3}$ -a.

Dr. Szádeczky Lajos : Erdély és Mihály vajda története.
A negyedik — kelte szerint legkésőbbi armális Beregvármegye levéltárában van.

Somogyi Benedek czímerlevele.

Báthory András fejedelem Gyulafejervárt, 1599, július hó 12-én — tekintettel azon hű szolgálatokra, melyeket Somogyi, másképen Nagy Benedek Báthori Zsigmond fejedelemnek tett s Báthori Andrásnak is remélhetőleg tenni fog, a paraszt rendből kiemelve, csímeres nemessé teszi.

Az oklevél elejére festett czímer következő: vörösre és kékre osztott paizsban, fenn jobbra emelkedő dombos zöld mezőn vágató fehér ló; lennt természetes vizen úszó fabárka. Zárt, koronás sisakjának dísz: felfordított, czölöpszerint állított vasmacska; takarói: vörös-arany, kék-arany színűek.

A czímer arannyal keretelt, megyszínű, magas téglalapú táblára van helyezve (nagysága: 11.8×8.7 cm.), melynek széle sima; kettős vonallal határolt tükre szépen foszladozó, sűrű, ezüst brokáltól díszes.

A paizs háromszögből képzett renaissance izlésű. Pereme kissé domború, oldalai homorúak, melyek szögbe törve — kettős, lágy hajlással futnak az alsó csücskébe. Széle rézsutosan emelkedik, illetve vastagodik befelé; lapja homorú, éles vonallal választódik el a rézsutos lapu széltől, melyben belől kettős vonallal határolt igen szép brokatozás van, a paizs színénél sötétebb árnyalatban. A ló mesterien van stilizálva; valósággal mintául szolgálhat szép formájával és mozgásával. Színe fehér, megvilágított részei ezüstösek. A gyepe dombos, jobbra emelkedő, színe élénkzöld. Az alsó paizsfél alját hullámos, kékes víz foglalja el, ezüst fodrokkal. A bárka nyitott, orra és fara csúcsos; színe barna, megvilágított részei aranyosak. A paizs nincs, mint rendesen szokás, arannyal keretelve.

A paizsot féljobbra forduló zárt (csőrös) sisak fedi, szemrése illetve vizirje kissé szögbe török; alja kettős ívű, arannyal szélezett; nyakán levő tornajel láncza, melyen érem nincs, szintén arany; bélése sötétvörös; a sisak színe kékesszürke, ezüsttel fényezve. Alakja jól

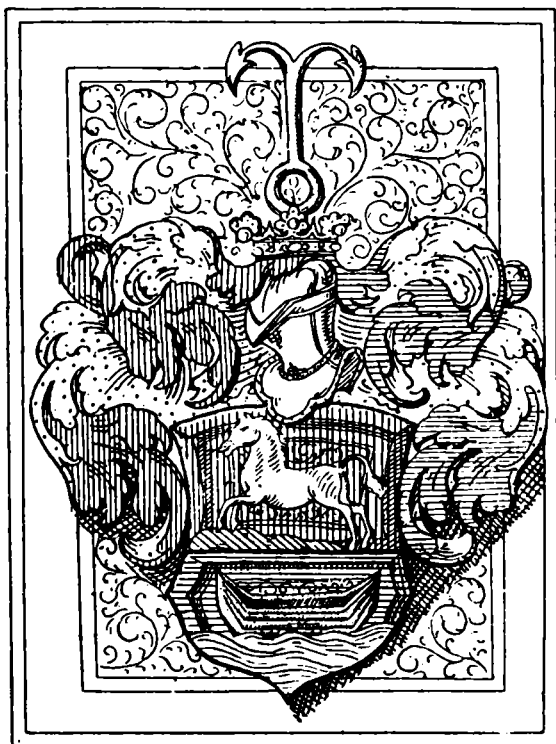
formált, viselhető, csinos. A sisakkorona arany, vörössel árnyékolva; három leveles s ezek közt két tüskés. A levelek domboruak, 5 karajosak; közepükön vörös és kék kövel; pántja szintén ékköves.

A sisakdiszül szolgáló vasmacska kampóival van fölfelé állítva, nyele végén kerek füllel. Színe kékes-szürke, ezüsttel fényezve. A takarók a korona alul indulván ki, paizs középig érnek; szép dúsak, lendületesek, szépen stilizáltak; vonalai természetesen görbülnek; a nagy formáknak gerinczét követik hajlásban a kisebbek, valamint a keredked, egyszerű csipkézet is. Tagolásuk nem nagy s főképen nem szétágazó, a tagok inkább a nagy formák főirányában maradnak. Színezésük a szokásnak megfelelően: kívül szín, belül ércz (vörös-arany, kék-arany.) Egészében a takarózat sem szín, sem forma hatásban nem nyomja a paizsot — sőt emeli.

Somogyi Benedek czimerét egészében vizsgálva sem találhatunk semmit, mi heráldikátlan vagy izléstelen volna rajta. Kidolgozása végtelenül finom, minucziózus; ügyes, gyakorlott kézre, finom művészi színérezkre valló. Kár, hogy nem ismerjük alkotójának nevét.

Az értékes oklevélnek szövege, a mely Martián Julián nyug. m. k. honvédszázados tulajdonában van, Naszódon, a következő:

NOS ANDREAS divina miseratione Sacrae Romanae Ecclesiae Cardinalis Bathoreus, Transsilvaniae, Moldaviae Valachiae Transalpinæ princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes et Episcopatus Warmiensis administrator etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod nos cum ad nonnullorum fidelium consiliatorum nostrorum singularem intercessionem nobis propterea factam, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis nobilis Benedicti Somogy alias Nagy, Albensi, quae ipse primum quidem serenissimo Sigismundo principi et domino fratri et praedecessori nostro charissimo et huic regno pro locorum et temporum diversitate fideliter exhibuit et impendit, ac in futurum nobis quoque exhibiturus et impensurus est: eundem *Benedictum Somogy* ex speciali nostra gratia et potestatis nostra plenitudine ex statu et conditione plebea ac ignobili, in qua natus est et hactenus exstitit eximendum, ac in coetum et numerum verorum regni Hungariae et

SOMOGYI BENEDEK CZIMERE.

Transsilvaniae nobilium annumerandum, aggregandum, cooptandum et ascribendum duximus, prout annumeramus, aggregamus, cooptamus et ascribimus. Decernentes expresse, ut a modo deinceps idem Benedictus Somogy, ipsiusque haeredes et posteritates utriusque sexus universis pro veris et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem huiusmodi verae perfectae nobilitatis eorum haec arma seu nobilitatis insignia. Scutum videlicet triangulare linea transversa in medio divisum, cuius inferior pars ceruleo, superior vero rubeo colore tincta est, inferiorem autem scuti partem undae occupant, quibus navis depicta innatare visitur, in superiori autem scuti parte equus integer currenti similis depictus est. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam corona regia contegit, ex eaque anchora integra in sublime erecta eminet. Ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utramque scuti partem (pulcherrime) ambiunt et exornant, prout haec omnia in capite seu principio praesentium literarum nostrarum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur. Animo deliberato et ex certa scientia et liberalitate (nostra praefato) Benedicto Somogy alias Nagy ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis clementer dedimus et contulimus. Annuentes ut ipsi praescripta arma seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et insignitorum (nobilium) armis utentium ubique, in praeliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis et aliis quibusvis exercitiis nobilitaribus et militaribus, nec non sigillis, vexillis, cortinis, velis, annulis, auleis, domibus, clipeis, tentoriis, sepulchris et generaliter quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae et syncerae nobilitatis titulo, quo eos ab universis et singulis cuiuscunque status, conditionis, dignitatis et praeeminentiae homines existant, dici teneri nominari et reputari volumus ferre et gestare, omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, libertatibus et immunitatibus ac praerogativis, quibus caeteri veri et nati nobiles a militares homines praedicti regni Hungariae et Transsilvaniae quomodocunque de iure et consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent perpetuo uti, frui et gaudere valeant atque possint. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam praesentes literas nostras pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas memorato Benedicto Somogy alias Nagy ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis clementer duximus esse dandas et concedendas. Datum in civitate nostra

Alba Julia, die duodecima mensis Julii anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo nono.

Andreas Cardinalis Bathoreus

Princeps Transsilvaniae.

Joannes Jacobinus

secretarius.

Eredetije ép állapotban van — függőpecsétje azonban hiányzik.

Siebmacher erdélyi kötetének 154. lapján Somogyi alias Nagy de Gyulafehérvár néven lényegében hasonló, részleteiben azonban eltérő czimert közöl, mint Bethlen Gábor 1627. aug. 10-én Gyulafehérvárt kelt adományát Somogyi alias Nagy Benedeknek és feleségének Makay Erzsébetnek, gyermekeinek Istvánnak, Zsuzsának és Makay Mihálynak (forrását veszi Orsz. Ltár Bpest. Gyfehérvári Lib. Reg. XII.) E czimerben fennt, vörösben lovas vitéz van, lennt kékben a tenger hullámain uszó vitorlás hajó. Sisakdisze egyenesen (a bemutatott eredetivel ellentétesen) álló vasmacska. — Sisakja nyílt, takarói színjelzés nélküliek. Érdekes lenne megtudni, vajjon czimerbővítésről van e szó itten? Főszerzője szintén Benedek, s nem valószínűtlen, hogy egy személy a B. A. diplomájában levővel.

Fenessay István ármálisa.

Báthory András bibornok fejedelem 1599, julius 25-én, Gyulafehérváron Fenessay Istvánnak, — a nagyobb kanczellária irnokának régi nemességét megerősítvén, — czimert ajándékoz.

Ez armalis legdiszesebb a három közt; initialéi, folyódísz, betűi mind nagyon szépek. Czimere, herál-

dikailag kifogástalan, különösen sisakdisze a legszebbek közül való.

Leírása: háromszegletű kék paizs jobb sarkában fehér felhők közül könyökig, jobbharánt lenyúló vörös ruhás kar, kezében leveles, arany koronát tart ragyogó nap felett, melynek felső sugarai háromszög formában a koronába nyulnak; — koronás, nyílt sisakjának disze: növekvő ezüst egyszarvu; takarói vörös-ezüst, kék-arany színűek.

A sötét-vörös, szép, aranyos brokátu alapra helyezett czimer — körives, oszlopos, renaissance kapuzatba van foglalva. Legkülső kerete arany; alakja magas téglalap, nagysága 12×9·2 m.

Az oszlopok vörösen erezett fehér márványból valók, koronájuk arany, talpzatuk vörös és narancsszin, korongonként váltakozva. A padozat zöld és sárga kockákból van összerakva. A két amorett rajzban ha nem is kifogástalan, színben puha, szinte rubenses. A virág füzérek természetes színűek — nagyon szépen van ereztük, valamint megvilágított részük festve. A két oszlop közepén levő oroszlánfejek barnára futtatott arany színűek. Az egész keret a fejlett renaissance motívumait mutatja; színeinek sokfélesége, alakjának tagolt-sága nem üti csöppet sem a czimert, sőt emeli; a távlati hibákat el kell nézzük a színek harmoniájáért.

Maga a czimer heraldikailag tökéletes, arányaiban, s egészében helyes. A paizs a Somogyiéhoz hasonló, de keskenyebbre formált, s alja kettős tagolása, alul hegyes csucsba összefutó. Szintén háromszögletű, ívelt paizsból formált renaissance típus. Homorú lapja szépen foszladozó sötétkék brokáttal diszitett. Arannyal keretezve maga a paizs, — mint a renaissance czime-reknél általában látjuk — nincs.

A felhők fehéresek, ezüst és arany fodrokkal.

A könyökig lenyúló kar csuklóig érő vörös ruhába van öltöztetve, mely alul szűk, fölfelé bővülni látszik. A vízszintesen tartott korona három levél közt két tüskés, ékköves.

A naparcz sűrű sугaras, arany és vörössel rajzolt, s a paizs alsó tagolását tölti ki. Sugarai alsó felén

egyenletes hosszúak, míg felétől fel folyton növekednek, s a leghosszabbak futnak a korona nyílásába. E szokatlan czimerkép arányosan, szépen tölti be a paizsot.

A nyílt sisak helyesen, szépen formált — viselhetőségének tudatával. Színe szürkés-kék, ezüsttel fényezve. Pántjai aranyosak, köztük vékony keresztrács-csal. Aranyos tagolt gallérjának kerete, és smaragdos tornajelvényének láncza is. Bélése sötétvörös.

A sisakot szép renaissance korona fedezi — három levéllel, s köztük 1—1 tuskével. Levelei erősen domboruak háromszor hármaskarúak, közepükön vörös és kék kövel váltakozva; abroncsa alul, felül domboru szélű, középső sima részén ékköves.

A sisakdisz viselhetően van a sisakra erősítve. Nagyon szépen stilizált egyszarvú, mely mintául szolgálhat ilyen tartalmu czimerek szerkesztésénél. Büszkén hátrahajtott feje s e helyzetnek megfelelő lábtartása ügyes kézre s stilizáló érzékre vall. Szája nyitott, s az ágaskodással járó nyertő hangot hallatni látszik.

Nagyon jó a szarvvonal törése a gerinczével, valamint az ezt körülbelül felező koponyavonal hatása és szögrendezése egymásra. Minden vonal a másikat kiegészíteni, s fokozni van hivatva — még a lobogó sörény rajza is e célú szolgálja.

A takarózat a sisak tetejétől a paizs alsó harmadáig omlik; elrendezése nagyjában megegyezik a Somogyi czimerén levővel, azonban szűkebb, tömörebb, mert az egész czimert befoglaló kapuzat nem engedhetett több helyet; mindazonáltal lendületes, kerekded hajlásu, szépen formált. Színe vörös-ezüst, kék-arany.

Az oklevél nagyon érdekes és heraldikailag becses értelmét, szimbolikus magyarázatát adja a Fenessy czimernek; e rész magyar fordítása következő: „Amint a jelvényből is világosan kivehető, természeti hajlamai-ban gyökerezik erénye, ezt bizonyítja a nap felkelő sugaraival; az ő nevére vet dicsfényt az arany korona is, mintegy jelezni akarva, hogy dicső őseit minden tekintetben példányképpel választja, s feléjük törekszik. Az egyszar u pedig, mely legritkább a földön élő állatok között, a maga unicum voltával jellemének magába-állóságát, egyedüliségét jelképezi.”

FENESSY ISTVÁN CZIMERE.

E nagyon szép ármális a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona¹ — szövege következő :

NOS ANDREAS etc. Bathoreus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, cum ita sit natura comparatum, ut quid in una quoque re sit positum, id ex eius actionibus seu signis quibusdam indiciisque cognoscatur. Proinde principum quoque virorum, praeclaras animi dotes, nemo meliori via rationeque indagare poterit, quam si ad eorum operationes, mentis suae aciem convertat, sic enim reperiet eos demum in alios beneficos liberalesque esse, quorum animis insita haec eximia atque praestans virtus est. Uti autem omnis virtutis laus in actione consistit, sic etiam liberalitatis: cui principes ita vacare debent ut quotidie sit aliquis, quem beneficio aliquo munereque afficiant. Qua una re id tandem consequentur ut et amentur a subditis et ex eis multos aliorum exemplo reddant ad omnia obsequia officiaque promptiores. Non immerito igitur nos quoque qui summo Dei optimi maximi beneficio principis nomen et dignitatem in orbe Christiano adepti sumus praeclara fidelium subditorum nostorum merita, praemiis atque muneribus compensamus ac quosdam veluti stimulos ad maiora in dies pro nobis et pro patria eorum subeunda ipsis addere solemus. Qua re cum ad nonnullorum fidelium consiliariorum nostorum singularem intercessionem nobis propterea factam; tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis nobilis Stephani Fenessy notarii et scribae cancellariae nostrae maioris, quae in expediendis et conscribendis variis in maiori cancellaria nostra literis, primum quidem serenissimo principi Sigismundo etc. domino fratri et praedecessori nostro charissimo et huic regno, continua sollicitudine, labore, diligentia et animi sui dexteritate fideliter exhibuit et impendit ac in futurum nobis quoque exhibiturus et impensurus est, eundem *Stephanum Fenessy* alioquin etiam non obscuris natum parentibus, in coetum et numerum verorum regni Hungariae et Transylvaniae nobilium annumerandum, etc. praesentium per vigorem. Decernentes expresse ut a modo in posterum idem Stephanus Fenessy haeredesque et posteritates ipsius utriusque sexus universae, pro veris et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur, ut autem haec

nostra erga ipsum gratia et benignitas in omne tempus pateat, haec arma seu nobilitatis insignia: scutum videlicet triangulare cerulei coloris, ex cuius ima parte sol radiis circum quaque diffusis inque superiorem scuti partem in acutam velut pyramidem iactis exoriri visitur, ex dextro autem scuti angulo superne brachium humanum, tanquam nubibus involutum, coronam regiam gemmis atque unionibus decoratam, summae radiorum pyramidalium superficiei imminenter tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris aperta est posita, quam diadema regium eximia artificis peritia celatum contegit, ex eaque monoceros dimidius elevato capite pedibusque veluti ad cursum directis, eminet. Ex cono porro galeae teniae sive lemnisci variorum colorum utrinque defluentis, oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant, prout etc. Animo deliberato nostra annotato Stephano Fenessy ipsiusque heredibus . contulimus. Quod quidem insigne manifestum est praeclare eius ad virtutem indolis documentum, quemadmodum enim sol ortu suo, omnia radiis illustrare solet, ita sole oriente ipsius quoque nomen, cuius Εἰς τοὺς κόρυμβους corona denotat, clarius et illustrius efficitur, quo maiori in posterum et alacriori ad virtutem studio nitatur. Monoceros porro, rarissimum in terris animal, unico cornu insignitum, virtutis ad quam adhelat raritatem unitatemque significat. Annuentes et concedentes . . insignitorum regni Hung. et Trans. nobilium et aliis quibusvis exercitiis . illis honoribus . . atque possit. In cuius rei memoriam memorato Stephano Fenessy, ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis clementer dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Alba Julia quinta die mensis Iulii anno Julia vigesima Domini millesimo quingentesimo nonagesimo nono.

Andreas Cardinalis Bathoreus

Princeps Transylvaniae mpr.

Joannes Jacobinus

secretarius mpr.

¹ Regestája, czimerleírása eredeti szövegben, valamint a keretből kivett czimerrajza kicsinyítve közölve — Áldásy Antal Nagy Nemz. Múz. Czimerlevelei 147. sz. czimerlevél 90. lap. Siebmacher Erd. kötete 95. tábláján közli e czimert. A nap meghosszabbodó sugarairól nem emlékezik meg. Közli u. o. egy variánsát is.

Kivül: Anno Dni 1608. die 26. februarii praesentes literae armales seu nobilitationales nobilis Stephani Fenesi nunc de Deua praesentati et publicati in generali congregatione dominorum nobilium Ctu; Huniadiensis nullo penitus contradictore apparente.

Mattheus Balog

de Alpestes notarius dicti Cottus mpr.

Eredetiye ép állapotu, függő pecsétje hiányzik.

Déway György ármálisa.

Báthory András fejedelem, Gyulafejérvárt, 1599, július 29 én, felenyedi Déway Györgyöt, s általa feleségét, nagyváradi Nagy Zsófiát — azon érdemekért, melyeket már Báthori Zsigmond és a haza javára tett, s hihetőleg Báthory Andrásnak is teend — a nemtelen és paraszt állapotból kiemeli, megnemesíti, czimert ajándékoz részére, s Felenyeden egyfelől Kowách László, másfelől Nagy Simon közti házát minden közadótól mentesíti.

Ez oklevél szintén igen csinos kiállításu, s mint viseletkép is értékes.

Az oklevél elejére festett czimer következő: vörös paizsban, zöld téren fekvő lefejezett, vérző — hosszú

kék kabátos, sárga csizmás hulla fölött ugrató, fehér lovas, zöld kabátos, kis kerek fekete sapkás, megyszín nadrágos, sárga csizmás vitéz, felemelt jobbában török fejbe szurt görbe karddal, oldalán fekete kardhüvelylyel — baljával a kantárszárat tartja. Koronás, zárt sisakjának díszé: három fehér strucc toll. Takarói fekete-arany, kék-ezüst színűek.

Ez ármális czimere nagyjában a Somogyiéhoz hasonlít. Alapja sötétvörös, arannyal keretelve, s belseje szépen rajzolt ezüst brokátos.

A czimer egészében szélesebb a Fenessyénél, szélesebbre kellett formálni paizsának tartalmáért is.

A paizs már nem igen emlékeztet az ivelt háromszögletűre, habár alul csücskében végződik. Pereme kissé domboru, oldalai homorúak; aljának felső, karajos tagja alul mélyen begömbülő, míg az alsó csücskébe lefutó tagpár kissé lapos. A paizs lapja az előbbeni kettővel azonos felületű, s sötétvörössel brokátolt. Tartalmának elrendezése arányos.

A bajuszos, fiatalos arczu vitéz ruhájában jól ki vető viseletképét kapjuk a XVI. század végéről való erdélyi lovasnak. Kabátja oldalt vágott, vagyis elől rövid, hátul hosszú — testhezálló, gallérnélküli, elül 9 gombos; színe élénk zöld. Nadrága szűk, meggyvörös színű. A csizma aransárga, magas, hegybevágott szárú. Fejét kis, lapos, nem ellenzős fekete sapka fűdi. Görbe kardja kiszélesedő fokélű; keresztvása egyenes, közepén tüskés; markolata rövid, fekete, lekerekített végű. A vitéz oldalán, kettős szíjon függő hüvelye fekete, végén aranyos saruval, s a szíjkarikáknál kettős aranyos pántokkal.

A ló fehér; szerszáma aranyos; a kantár vörös, a szügyelő és farmatring sötétkék.¹

A lefejezett hulla — hosszú, csizmaszárig érő bő, kék kabátban van, derekán aranyos övvel átkötve; csizmái aransárgák. Nyakából három sugárban ömlik a vér. A mező élénkzöld, aranyos fűszálakkal.

Ügyesen formált zárt sisakja féljobb irányú; színe

¹ Nemes-Nagy „A Magy. Viseletek. Tört. 54. tábla 7. ábráján közli Dévay lovas alakját, viselete azonban több tekintetben eltér az eredetitől; sapkájának s kabátjának egész más típusa van az eredetin.

kékesszürke, ezüsttel fényezve. Bélése vörös ; alsó, ket-tős ívű karimájának széle, valamint a nyakrészt körül-fogó láncz arany.

A sisakkorona előbbiekhez hasonló, csupán a le-velek közti tüskék gyöngyös végűek.

Az oromdiszít szolgáló három strucc toll fehér, ezüstös ; ügyesen rajzolt.

A takarózat hasonlatos a két előbbihez motivum-ban ; szélesen, szépen domborodó, renaissance izlésű. Színe, mit a szöveg variorum colorummal jelöl — ná-lunk szokatlan: fekete-arany, kék-ezüst.

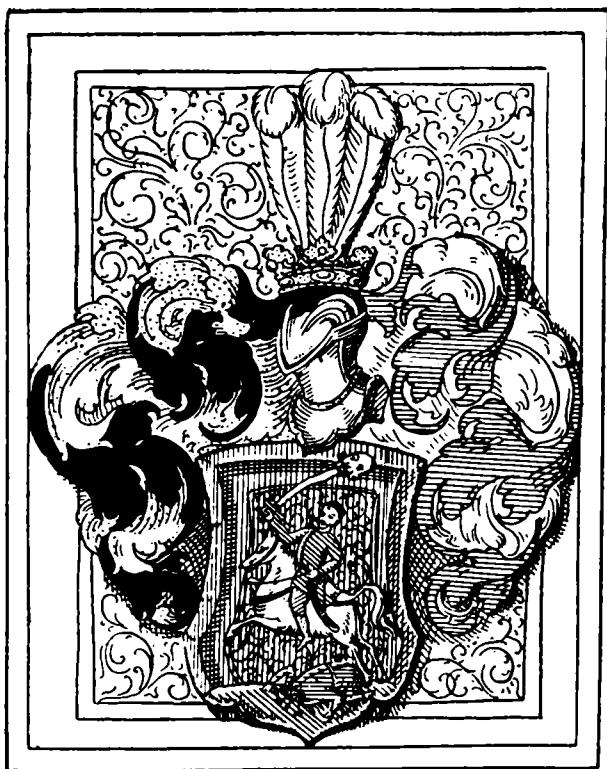
Művészi tekintetben e czimer semmivel sem áll hátrább a tárgyaltnál, valamint heráldikailag sem. Kidolgozása minden részében finom, gondos ; intelligens, nagy tudású művész munkája. Bámulatosan egyöntetű mozgást tudott kihozni a mester a ló és lovasban ; mily diadalittasan ül vágató szép lován a vitéz — hogy összezsugorodott a lefejezett ellenség — e jelenetet csak *fajmagyar művész* érezhette és éreztetheti így át ; — ön-kéntelenül megkap a piktör együttérzése a megfestett vitézzel, öröme a — bizonyára közös — ellenség fölötti győzelmen.

Heráldikai tekintetben a takarók színezése ellen tehetnénk kifogást, t. i. hogy egyik szín sem talál a paizs színével.

Szövege ez oklevélnek, mely az Országos Levél-tár tulajdona,¹ következő :

Nos Andreas divina miseratione sanctae Romanae eccle-siae cardinalis Bathoreus, Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculo-rum comes et episcopatus Varmiensis perpetuus administrator etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos cum ad nonnulorum fidelium consiliariorum nostrorum singularem intercessionem nobis prop-terea factam, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fide-libus servitiis nobilis *Georgii Deway de Pel Enied*, quae ipse primum serenissimo Sigismundo principi etc. domino fratri et praedecessori nostro charissimo et huic regno pro locorum et temporum varietate fideliter exhibuit et impendit, ac in futurum

¹ Dr. Veress Endre fedezte ott fel, s volt szives tudomá-somra hozni.

DÉWAY GYÖRGY CZIMERE.

nobis quoque exhibiturus et impensurus est. Eundem Georgium Deway et per eum *Sophiam Nagy Varady* consortem ipsius ex speciali nostra gratia et potestatis nostra plenitudine ex statu et conditione plebea in qua nati sunt et hactenus extiterunt, eximendum, ac in coetum et numerum verorum regni Hungariae et Transsilvaniae nobilium annumerandos, aggregandos, cooptandos et adscribendos duximus, prout annumeramus, aggregamus et adscribimus. Decernentes expresse, ut a modo deinceps idem Georgius Deway et per eum *Sophia Nagy Varadiensis* consors ipsius ipsorumque haeredes et posteritates utriusque sexus universis, pro versis et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem huiusmodi verae et perfectae nobilitatis eorum haec arma seu nobilitatis insignia *scutum* videlicet triangulare rubei coloris, in cuius campo sive area homo viridi veste amictus equo ceruleo velut ad cursum incitato insidens dextra manu gladium incurvum evaginatum, in superiorem scuti partem porrectum, cui caput turcicum est praefixum, stringere visitur, in ima vero scuti parte corpus capite truncatum effluentibus ex collo tribus sanguinis rivis humi prostratym iacere conspiciuntur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, cui corona regia gemmis atque preciosissimis margaritis conspicua est imposita, ex qua tres crystae albae strutionis paulatim inflexae visuntur. Ex cono galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utramque scuti partem pulcherrime ambiunt et exornant, prout haec omnia in capite seu principio praesentium literarum nostrarum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur. Animo deliberato et ex certa scientia et liberalitate nostra praefatis Georgio Deway et per eum *Sophiae Nagy Varadiensis* ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis clementer dedimus et contulimus. Annuentes et concedentes, ut ipsi praescripta arma seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et insignitorum nobilium armis utentium ubique in praeliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis et aliis quibus libet exercitiis nobilitaribus (et) militari(b)us, nec non sigilis vexillis, cortinis, velis, annulis, auleis, domibus, clypeis, tentoriis, sepulchris et generaliter quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub merae et syncerae nobilitatis titulo, quo eos ab universis et singulis cujuscunque status conditionis dignitatis et praeeminentiae homines ex(ista)nt, dici teneri, nominari et reputari volumus, ferre et gestare, omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, libertatibus immunitatibus ac praerogativis, quibus caeteri veri et nati nobiles ac militares homines

praedicti regni Hungariae et Tranniae quomodocunque de jure et consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent, perpetuo uti frui et gaudere valeant atque possint. Pro ampliori vero gratiae favoris et munificentiae nostrae erga eundem Georgium Deway declaratione, domum ejusdem in possessione nostra Fel Enied vicinitatibusque domorum providi Ladislai Kowach ab una, ac agilis Simonis Nagy libertini nostri partibus ab altera, in comitatus Albensis Transsilvaniae existentem habitam ab omni censuum taxarum et contributionumstrarum tam ordinariorum quam extraordinariorum, subsidiique et lucri camerae nostrae solutione, servitorum quorumlibet plebeorum et civilium exhibitione, hospitum denique condescensione, item decimarum nonarum et capetiarum ratione univer. vinearum et terrarum arabilium tam propriarum... stb. quam sorte ipsis provenire quotannis et cedere debentis pensione in perpetuum clementer eximendum supportandam et nobilitandam duximus, prout eximimus, supportamus et nobilitamus praesentium per vigorem. Quo circa vobis fidelibus nostris universis et singulis magnifico et egregiis nobilibus comitibus vicecomitibus et judlium, dicatoribus decimatoribus, conumeratoribus et exactoribus quarum cunque contributionum dicti comitatus Albensis belliductoribus, distributoribusque hospitiorum, nec non prudentibus et circumspcctis judicis caeterisque juratis praefatae possessionis Fel-Enied, cunctis etiam aliis quorum interest seu intererit modernis et futuris quoque pro tempore constituensis praesentes visuris harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus vos quoque a modo deinceps successivis semper temporibus praefatum Georgium Deway ratione praescriptae domus ad nullam censuum taxarum et contributionumstrarum stb. solutionem, stb. exhibitionem, hospitumque condescensionem, stb. pensionem cogere et compellere, aut eosdem propterea in personis rebusque et bonis ipsorum universis impedire turbare molestare seu quovismodo damnificare praesumatis nec sitis ausi modo aliquali, sed eandem domum modo praemisso exemtam, supportatam et nobilitatam habere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. In cujus rei memoriam firmitatemque perpetuam, praesentes literas nostras pendentes et authentici sigilli nostri munimine roboratas memoratis Georgio Deway et per eum Sophiae Nagy consorti ejusdem, ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis clementer dandas duximus et concedendas.

Datum in civitate nostra Alba Julia die vigesima nona

mensis Julii anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo nono.

Andreas cardinalis Bathoreus
princeps Transylvaniae mpr.

Joannes Jacobinus
secretarius mpr.

Kivül: Armales literae Georgii Devai de Fel Enyed per Andream Bathoreum cardinalem datae 1599.

Literae armales Georgii Devai de Fel Enyed cum exemptione domus suae in eadem Fel Enyed et agrorum simul et vinearum per Andream Bathoreum cardinalem simul ac Tranniae principem, anno 1599. indultae. (Későbbi írás!)

A pecsét töredezett.

Szilvássy János ármálisa.

Báthory András fejedelem Gyulafehérvárt, 1599, augusztus 23-án Szilvássy Jánosnak, általa feleségének Koppány Katának és fiainak Istvánnak és Jánosnak nemességet és czimert adományoz.

Ez ármális rajzát legnagyobb sajnálatomra eredetiben nem ismerem s pontos másolatát nem közölhetem, mert Bereg vármegye érdemes levéltárnoka bürokratikus buzgalmában a törvényes és szokásos úton sem volt hajlandó tudományos használatra átengedni. Kértük a kolozsvári F. J. Tud. Egyet. Könyvtára, majd Kolozs-

vármegye alispánja útján, míg végre szövegének hiteles másolatát, nagy nehezen megkaphattuk — az eredetit azonban nem. Czimerének rajzát Siebmacher Wappenbuchjának erdélyi része¹ után, a bemutatott három rajzmásolat alapján szerkesztettem. Leírása következő: *kék paizsban, hármás. zöld halom koronázott középsőjén fészkelő aranyos szárnyu zöld pelikán, vérével három fiát táplálja. Nyílt, koronás sisakjának díszé: vörös ruhás, zöld és arany szárnyu angyal, fején arany kresztecskével, mellén kereszteződő arany stólával — jobb kezében tömjén füstölőt lóbál, baljával a hóna alatt levő vörös könyvet tartja. Takarói vörös-ezüst, kék-arany színűek.*

A vizsgálódó szem elől e hét lakattal elzárt oklevél czimere úgy sisakdíszében, mint paizsképében érdekes, ritka; zöld pelikán talán a Méreiekén² kívül egész heráldikánkban sem fordul elő. — A sisakdísz sem mindennapos.

Szövege ez oklevélnek:

Nos Andreas Divina miseratione Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis Bathoreus, Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae, Transalpinae princeps, partium regni Hungariae Dominus, Siculorum comes, et Episcopatus Varniensis perpetuus Administrator etc. Memoriae commendamus tenore p(raese)ntium significantes, quibus expedit universis, quod cum inter alia principum, eorumq(ue), qui ad clavum gubernandarum Rerumpub(licarum) constituti sunt, praesidia subditorum benevolentia longe maximum adiuventum afferat, non abs re institutum inde ab initio fuit, ab iis, qui principis nomen et aliquam dignitatis amplitudinem tenuerunt, ut subditos sibi quam maxime devinctos redderent Id autem ea potissimum ratione assecuti sunt, si videlicet subditorum suorum benemerita dignis pra(e)miis et liberalitate prosequuti sint. Unde nobis quoq(ue) propositum semper fuit subditorum nostrorum in quibus virtutis alicuius vestigia emicuerunt benemerita suis pra(e)miis prosequi et animum eis addere, quo maiori deinde alacritate suam nobis et Reipub(licae) pra(e)stent operam. Sed cum universus hic ordo duobus potissimum membris constet

¹ Tafel 172.

Fejérpataky „Czimeres Emlékek“ színes hasonmásban, II. kötet 59. l., valamint Turul 1888. évf. 121. l., továbbá regestája és eredeti czimerleírása Áldásy Antal N. N. Múz. Czimerlevelei, 31. szám

SZILVÁSSY JÁNOS CZIMERE.

Ecclesiastico nempe et Seculari, non postremam quoq(ue) ecclesiastici status rationem habendam putavimus, ut quibus divinitus hoc commissum esse sciamus ecclesiam Dei quantum in nobis est promovere, virosq(ue) in ea alicuius nominis pra(e)miis et virtutum ornamentis honestissimis afficere. Id nunc in hoc quoq(ue) Reverendo in Christo *Joanne Szylvassy*, concionatore maioris Ecclesiae Albensis testatum reddere volumus, quem in plebeo quidem natum statu, sed divinarum rerum studio a promiscua(e) plebis consortio segregatum, et per eum Catherinam Koppány, consortem suam, nec non Stephanum et Joannem, filios suos iam natos et eos etiam, qui in futurum forte nascentur, in ca(e)tum et numerum verorum; regni Hungariae et Transsylvaniae nobilium annumeran(dorum), aggregan(dorum), cooptan(dorum) et ascriben(dorum) duximus, prout annumeramus, aggregamus, cooptamus et ascribimus per p(raese)ntes. Decernentes expresse ut a modo deinceps iidem Joannes Szylvassy et Catherina Koppány, nec non Stephanus et Joannes, filii sui ipsorumq(ue) haeredes et posteritates utriusque sexus universae pro veris et indubitatis nobilibus habeantur, et reputentur. In signum autem huiusmodi verae et perfectae nobilitatis haec arma seu nobilitatis insignia: Scutum videlicet triangulare ca(e)lestini coloris, in cuius ima parte corona regia ponitur, cui Pellicanus rostro pectus fodiens, et pullis suis ex corona tanquam ex nido cibum a matre poscentibus proprium sanguinem in escam dare conspicitur. Supra scutum galea militaris aperta ponitur, quam contegit Diadema regium, gemmis atque unionibus conspicuum, ex eoq(ue) Angelus alatus, crucem in capite gestans, rubea veste amictus, dextra manu thuribulum in administratione Sacrorum Ecclesiasticorum usurpari solitum, sinistra vero librum gestare visitur. Ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utramq(ue) scuti partem pulcherrime ambiunt et exornant prout haec omnia in capite sive principio p(re)sentium literarum nostrarum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur; animo deliberato et ex certa scientia ac liberalitate nostra annotatis Joanni Szylvassy, et Catherina Koppány, consorti suae nec non Stephano et Joanni, filiis ipsorum, eorumque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis clementer dedimus et contulimus. Annuentes et concedentes etc. (lásd előbbi oklevél szövegét.) In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam pra(e)sentes literas nostras pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas, memoratis Joanni Szylvassy et Catherina Koppány, consorti sua(e) nec non

Stephano et Joanni, filiis ipsorum, eorumque ha(e)redibus et posteritatibus utriusque sexus universis dandas duximus atque concedendas. Datum in Civitate nostra Alba Julia, die vigesima tertia mensis Augusti, anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo nono.

ANDREAS Card(in)a lis Princeps Trans(s)ylvaniae m. p.

L. S. P.

Joannes Jacobinus

Secretarius m. p.

Báthory András heráldikájának jellemzése.

A jobb sorsra érdemes fejedelem halálával úgy látszik kitűnő czimerirója is — kinek kilétét nem sejteti semmi jel — a jobb hazába költözött, vagy elvándorolt, mert semmi nyomát nem találom későbbi munkájának. Előbb Báthori Zsigmond udvarában dolgozott — az ő kezéről, heráldikai érzéséről tanuskodik Karathnai Alia Farkas tanácsúr Gyulafehérvárt, 1597, junius 1-én kelt szép czimerlevele is.¹

A bemutatott négy czimer teljes, t. i. minden része meg van, mely a nyugati heraldika szerint a czimernek szükséges része. Magyarosnak első tekintetben csak a Dévay czimerrajz látszik paizstartalmánál fogva, de a részletekbe beható vizsgálódás a többieket is a tiszta magyar heráldika keretébe kell hogy sorozza.

¹ Eredetije az Erdélyi Nemz. Múzeumban.

Paizskép és sisakdisz közti összefüggés a bemutatottak közül Somogyi, Fenessy és a Szilvássy czimerében van. Somogyi czimerében a paizs alsó osztásabeli hajó horgonya, Fenessyében az egyszarvu a czimermagyarázat gondolatát fejezi be, illetve az adományos egyik tulajdonságát jelképezi — Szilvássy czimerének angyal sisakdisze szintén gondolatbeli összefüggésben van a paizsbeli, szintén vallásos vonatkozású pelikánnal, tehát mindhárom kiegészíti (Somogyi, Fenessy), magyarázza (Szilvássy) és hangsúlyozza a paizsbeli kép értelmét. Dévay sisakdisze — miután paizsában az esemény teljesen befejeztetett — kétségtelenül megérthető, nem szükséges, hogy a tárggyal gondolatban összefüggésben legyen.

A paizsok tartalmának magyarossága kétségtelen.

Somogyi paizsa osztott bár, de felső, mint alsó czimerképe a való életből merített. Ha tudnánk az adományos életének történetét, s azon körülményeket, melyekkel nemességét s e czimert szerezte, bizonyára magyarázatát adhatnánk úgy a lónak, mint a hajónak, melyet a piktor a nálunk még ma is széltében használt bárkának festett.

Fenessy czimere jelképes, magyarázatos, mit a szöveg kellőképen kiemel, s a rajz szemléltet, érthetően.

Dévay czimerének paizsában valószínűleg ő maga van megfestve, félreérthetetlen magyaros gondolkozással és észjárással.

A Szilvássy paizskép, ha nem is ily színben, nagyon gyakori heraldikánkban s egyike a legkedveltebb czimerképeknek. Ezek azok a gondolatbeli motivumok, melyek a bemutatott czimereket jellemzik s a speciális *magyar heraldika* büszkeségeivé avatják.

Szerkezetüknek szintén meg van a maguk *magyarosságuk*. A paizsok szépen formált, megmagyarosodott renaissance izlésűek. A sisakok viselhetőségük tudatában vannak rajzolva, nem magjai a takarózatnak, mint a legtöbb Habsburg-czimeréi, hanem lényeges alkotórészei a czimereknek. A sisakdiszek értelmesen, viselhetően vannak a sisakukra erősítve; a takarók nem renaissance díszek, vagy keretek, hanem csipkézett *takarók* eredetüket ismerő stilizálással. Egyszóval: a bemutatott négy armalis nem emblema, mint ez a nyu-

gati heráldikában van, hanem két védő fegyverből összerakott, megértett *csimer*, ha fegyverképeni használatuk az adományozás idejében ki is ment már szokásból.

Arányai e czimereknek nagyon szépek, s felette helyesek. Mindhárom eredeti czíperképen a sisak magasság fele a paizstengelynek. A sisakdísz magassága, természete és viselhetősége szerint változó, sisakostól mindig nagyobb a paizstengelynél, szépen képzett, fejlett.

Ezek azok az elvek, melyek a magyar heraldikában, rövid időszakokat kivéve, mikor cancelláriai viszonyaink nem a legjobbak voltak, vezettek.

Az így festett czimer magyaros; egyszerűsége, értelmessége, emlékszerűsége, vagy jelképessége nekünk fajmagyaroknak tetsző, vérmérsékletünkkel, gondolkodásmódunkkal megegyező.

Báthori András fejedelem kevésszámu ármálisa méltán dicsekedhetik e tulajdonságokkal. Ha a sors rövid, gyászosvégű uralkodása alatt kevés szerepet és alkalmat is adott részére, melyben emberileg ritka jó tulajdonságaival nemzetének használhasson, heráldikánkban halhatatlan nevet szerzett számára e kevés számu armalissal is udvari czimerirója.

JEGYZETEK.

A fejdíszítés Fenessy István ármálisának szöveg fölötti folyódíszítésének része, valamivel kisebbítve. Színezése az eredetin: az indavonalak és levelek feketék, helyenként aranyozva. A virágok közül a szélesek vörösek, kék csucscsal, a keskenyebbek sötétkék színűek vörös felső szírommal. Initálénk szintén e czimerlevélről való, annak nagy A(ndreas) bekezdése; színe arany; eredeti nagyságának ²/₃-ad részében közlöm.

A záródíszítésekül használt czimerek a Genealogiai Füzetek szerkesztő és munkatársainak családjaié — időrendben. — Az első a csikszentmihályi Sándoroké — középkori. Második a nagyváradai Sarkantyus Gyulaiaké — a XVI. évszáz közepéről. Harmadik a nagyváradai Köblösöké — a XVI. évszáz második felébel. Negyedik a kőröspataki és köpeczi Sebestyéneké a XVII. évszáz elejéről (1608, Báthori Gábertól). Ötödik a nagyernyei Kelemeneké a XVII. évszáz második felének közepéről (1672, Apafi Mihálytól).

E czimerek a magyaros heráldika fejlődését mutatják vázlatosan be. — Szerkesztettek egykoru pecsétek és festett czimerlevelek stílusában.

5/ 2704992

